

AXBOROT TEXNOLOGIYALARI YO‘NALISHI TALABALARIGA KASBIY LEKSIKANI O‘QITISHNING SAMARALI USULLARI

Yembergenova U.A.

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktoranti

Tayanch so‘zlar: Leksika, kontekstli ta‘lim, tilning korpus tahlili, so‘z boyligini kengaytirish strategiyalari metodlari, ESP.

Ключевые слова: лексикон, контекстное обучение, анализ языкового корпуса, методы стратегии расширения словарного запаса, ESP.

Key words: lexicon, contextual learning, language corpus analysis, methods of vocabulary expansion strategies, ESP.

Ingliz tilini maxsus maqsadlarda o‘rgatish jarayonida talabalar nutq faoliyatida leksik qiyinchiliklar aniqlandi. Kasbiy leksikani samarali o‘rgatish usulidan foydalanish orqali talabalarining muloqot qilish uchun zarur bo‘lgan nutq ko‘nikmalarini rivojlantirishda muhim ro‘l o‘ynaydi. Ingliz tilini xorijiy til sifatida maxsus maqsadlarda, xususan, oliy ta‘lim muassasalarida o‘rgatishdagi asosiy muammo o‘qitilayotgan tilning lug‘at boyligini yetarli darajada o‘zlashtirmaslik va o‘z fikrini to‘g‘ri ifodalay olmaslikdir. Axborot texnologiyalari yo‘nalishi talabalariga chet tilni o‘qitishning asosiy maqsadi bo‘lajak dasturchilarning ingliz tili darslarida ilmiy terminlarni to‘liq o‘zlashtirishidir. Tasdiqlangan ta‘lim standartlariga ko‘ra, bo‘lajak dasturchilar kurs davomida kasbiy terminlar va so‘z birikmalarini bilan bosqichma-bosqich tanishib borishlari, ilmiy nutq savodxonligi bo‘yicha materiallarni muntazam o‘rganishlari, kurs oxiriga qadar ingliz tilida o‘z fikrlarini erkin va ravon gapira olishlari kerak. Shu bilan birga, ular o‘zlarining kasbiy faoliyati bilan bog‘liq masalalarni erkin muhokama qilishlari kerak. Leksikani o‘rgatishga tegishli bo‘lgan samarali usullardan foydalangan holda grammatika, leksika, nutq va janr kabi tilning tegishli jihatlariga e‘tibor qaratish orqali talabalarlarning talablarini qondirishga qaratilgan. Kasbiy leksikani tajribali mutaxassislar ham, turli sohalarda rag‘batlantirish yoki kasbiy ustivorlik uchun o‘qiyotgan talabalar

ham o'rganishlari mumkin. Birinchi holatda, ingliz tili faqat professional muloqot uchun ishlatiladi. Ikkinchi holatda ingliz tilini o'rganish talabalarni o'z kasbiga tegishli yangi masalalar, texnikalar va metodlar bilan tanishtirishni o'z ichiga oladi. Ingliz tilini o'rgatishda ingliz tilini maxsus masqadlarda o'rganuvchi yondashuvi talabani tilni o'rganishga bo'lgan motivatsiyasi va ehtiyojlariga e'tibor qaratadi va bunda asosiy e'tibor talabani maqsadli sharoitda samarali ishlashi uchun zarur bo'lgan bilimlarga qaratiladi [4].

Bu tilni o'rganish va undan foydalanishni tushunishga qaratilgan. Maxsus maqsadlar uchun ingliz tilining (ESP) paydo bo'lishiga uchta asosiy omil sabab bo'ldi: ingliz tiliga talabning ortishi, tilshunoslik sohasidagi yutuqlar va ta'lim psixologiyasi [5], [3].

Kontekstli o'rganish - ingliz tilini maxsus masqadlarda o'rganuvchi talabalariga chet til leksikani o'rgatishning tasdiqlangan usuli. Kontekstli o'rgatish va o'rganish (CTL) - bu talabalarning o'rganilgan materialni topish va uni hayotiy vaziyatlar bilan bog'lashda to'liq ishtirok etish jarayonini ta'kidlaydigan ko'rsatma bo'lib, talabalarni o'z hayotida qo'llashga undaydi. So'z boyligini o'z ta'lim sohasi bilan bog'liq haqiqiy kontekstlarda taqdim etish orqali talabalar kasbiy termin ma'nolari va qo'llanilishini yaxshiroq tushunishlari mumkin. Sohaga oid matnlar yoki amaliy misollar kabi real misollarni o'z ichiga olish talabalarga lug'atning manosi tushunishga va eslab qolishni yaxshilashga yordam beradi. CTL metodi afzalliklari haqida ko'plab fikrlar mavjud bo'lib ular mazkur metodni ta'lim jarayonida ayniqsa ingliz tilini maxsus maqsadlarda o'rganuvchi (ESP) mashg'ulotlarda qo'llashga undaydi. Kontekstli o'rgatish usuli - bu o'quv konsepsiyasi bo'lib, unda o'qituvchilar mashg'ulotga real vaziyatlarni taqdim etadilar va o'quvchilarni oila va jamiyat a'zolari sifatida o'zlarining bilimlari va hayotlarida qo'llashlari o'rtasida aloqa o'rnatishga undaydilar. Demak, insonning bilimi nafaqat ular ega bo'lgan ma'lumotlarga, balki ular bu bilimlarni turli kontekstlarda qanchalik samarali qo'llashiga bog'liq. Boshqacha qilib aytganda, bilimlardan muammolarni hal qilish, vaziyatlarni tushunish va samarali qarorlar qabul qilish uchun foydalanilsa, mazmunli bo'ladi. Tajribalarsiz insonning bilimi bo'sh bo'lib tuyulishi mumkin degan fikrni ta'kidlaydi. Tajribalar insonning tushunchasini boyitish va o'rganishni chuqurroq qilish uchun kontekst va chuqurlikni ta'minlaydi [8].

Korpus tilshunosligi - bu lug'atdan foydalanish tendentsiyalarini aniqlash uchun matn namunalarining ulkan to'plamlarini o'rganish. O'quv predmeti bilan bog'liq korpuslardan foydalangan holda, talabalar eng ko'p ishlatiladigan so'z va iboralarni, shuningdek, kontekstda to'g'ri ishlatilishini tushunishlari

mumkin. Tilning korporativ tahlili takrorlanadigan lug'at boyligi va muayyan kontekstlarda foydalanishni aniqlash uchun katta matnlar to'plamini o'rganishni o'z ichiga oladi. ingliz tilini maxsus masqadlarda o'rganuvchi talabalari akademik jurnallar yoki professional nashrlar kabi o'z sohalariga tegishli korpuslarni tahlil qilishdan foyda olishlari mumkin. Korpus tilshunosligi bo'yicha tadqiqotlar so'nggi o'n yillikda formulali tilga qiziqish ortib borayotganini ko'rsatdi. Shuningdek, Martinez va Schmitt fikriga ko'ra, korpus lingvistikasi tilning alohida so'zlardan tashqari formulali tildan iboratligini ochib beradi [6].

Leksik izchillik matnda ham, korpus lingvistikasida ham ko'rib chiqiladi. Lingvistik korpusni tarjima amaliyoti bilan bog'lashga ko'p urinishlar bo'lgan. Bir qancha tarjimonlar va amaliyotchilar tahlilni tarjima o'quv dasturiga kiritishga harakat qilishdi. Korpus lingvistikasi keng ko'lamli lingvistik tadqiqot muammolarini, jumladan, korpus asosidagi tarjimani ko'rib chiqadigan rivojlanayotgan sohadir. Korpus turli xil matn turlari va keng metama'lumotlarning inson tarjimalari asosida qurilgan [7].

Mazkur usullarni qo'llash orqali talabalar ingliz tilini maxsus masqadlarda o'rganuvchi talabalarining so'z boyligini o'zlashtirish va saqlashda sezilarli rivojlanishni kuzatishlari mumkin. Kontekstli o'rganish talabalarga maxsus terminologiyaning amaliy qo'llanilishini tushunishga imkon beradi, til korpusini tahlil qilish esa ularning muayyan kontekstlarda lingvistik malakasini oshiradi. Lug'atni kengaytirish strategiyalari talabalarning o'rganishini yanada kuchaytiradi va ularga o'z sohalarida samarali muloqot qilish imkoniyatini beradi.

Ingliz tilini maxsus masqadlarda o'rganuvchi (ESP) talabalariga chet til leksikani samarali o'rgatish kontekstli o'rganish, til korpusini tahlil qilish va lug'atni kengaytirish strategiyalarini birlashtiradigan moslashtirilgan yondashuvni talab qiladi. So'z boyligini o'zlashtirishga ko'p qirrali yondashuvni qo'llash orqali o'qituvchilar talabalarning o'quv natijalarini optimallashtirishi va ingliz tilini maxsus masqadlarda o'rganuvchi talabalarida tilni bilish darajasini oshirishi mumkin. Talabalarni akademik va kasbiy muvaffaqiyat uchun zarur bo'lgan lingvistik ko'nikmalar bilan ta'minlash uchun ingliz tilini maxsus masqadlarda o'rganuvchi (ESP) dasturlarida leksikani o'qitishga ustuvor ahamiyat berish muhimdir. O'qituvchilar lug'atni o'z sohalariga bilan bog'liq haqiqiy kontekstlarda taqdim etish orqali ingliz tilini maxsus masqadlarda o'rganuvchi talabalar o'rtasida maxsus atamalarni chuqurroq tushunish va saqlashga yordam berishi mumkin. Kontekstli o'rganish talabalarga lug'atdan foydalanishning nozik tomonlarini tushunishga va real dunyo stsenariylarida

lug'atni qo'llash qobiliyatini rivojlantirishga imkon bersa, til korpusini tizimli o'rganish ingliz tilini maxsus masqadlarda o'rganuvchi (ESP) talabalari orasida tanqidiy fikrlash qobiliyatlari va avtonom o'rganish odatlarini rivojlantiradi. O'qituvchilar ushbu tushunchalardan kontekstli o'rganishni va til korpusi tahlilini ingliz tilini maxsus masqadlarda o'rganuvchi (ESP) o'quv dasturi dizayniga integratsiya qilish uchun foydalanishlari mumkin va shu bilan talabalarga domenga xos lug'atda malaka oshirishlari mumkin.

Al-Daraysehning fikricha lug'atni o'zlashtirish tartib-qoidalari bo'yicha aniq trening so'z boyligini o'rganish va o'qishni tushunishni sezilarli darajada oshirishini aniqladi [1].

Al-Ghazo va Ta'amnehlarham xuddi shunday xulosaga kelishdi. Ular lug'atni o'rganish uchun kontekstli taxmin qilish texnikasini qo'llash bo'yicha ko'rsatma olgan talabalar an'anaviy tarzda o'qitilgan tengdoshlariga qaraganda o'rganilgan lug'at yuzasidan testda yaxshi natijaga erishganliklarini aniqladilar [2].

Adabiyotlar:

1. Al-Darayseh, A. (2014). The Impact of Using Explicit/Implicit Vocabulary Teaching Strategies on Improving Students' Vocabulary and Reading Comprehension. *Theory & Practice in Language Studies*, 4(6), 1109-1118.
2. Al-Ghazo, A., & Ta'amneh, I. (2022). The Impact of Implementing Contextual Guessing Strategy on Improving EFL Learners' Vocabulary Competence and Reading Comprehension. *World Journal of English Language*, 12(6), 176-183.
3. Dudley-Evans, T. (1998). An Overview of ESP in the 1990s.
4. Gefilloyd De Castro. (2019). Vocabulary Notebook for Teaching and Learning Technical Vocabulary. Conference: 4th International Congress on Action Research, Action Learning At: De La Salle University, Manila
5. Hutchinson, T., and Waters, A. (1987). *English for specific purposes: A learning-centered approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Martinez, R., & Schmitt, N. (2012). A phrasal expressions list. *Applied Linguistics*, 33(3), 299-320. <https://doi.org/10.1093/applin/ams010>
7. Mohammed, T. A. S. (2022). The Use of Corpora in Translation into the Second Language: A Project-Based Approach. *Frontiers in Education*, 7, 1-14. <https://doi.org/10.3389/educ.2022.849056>
8. Teles, S., & Tomimatsu, K. (2014). Contextual teaching and learning using a card game interface. *International Journal of Asia Digital Art and Design Association*, 18(2), 18-23.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqola ingliz tilini maxsus masqadlarda o'rganuvchi talabalariga professional leksikani o'rgatishda turli xil va innovatsion usullarni qo'llash muhimligini ta'kidlaydi.

РЕЗЮМЕ

В этой статье подчеркивается важность использования различных и инновационных методов преподавания профессиональной лексики студентам ESP.

SUMMARY

This article highlights the importance of using different and innovative methods in teaching professional vocabulary to ESP students.